

Basisstof 1 Je omgeving waarnemen**zintuig**

een orgaan dat op prikkels reageert

prikkel

een invloed uit de omgeving op een organisme

zintuigcellen

cellen in de zintuigen die zijn aangesloten op zenuwen

impuls

elektrisch signaal dat van de zintuigen door zenuwen naar de hersenen wordt geleid

zintuigenstelsel

alle zintuigen samen

warmtezintuigen

zintuigen die reageren wanneer de huid in aanraking komt met iets wat warmer is dan de huid

koudezintuigen

zintuigen die reageren wanneer de huid in aanraking komt met iets wat kouder is dan de huid

drukzintuigen

zintuigen die reageren wanneer er op de huid wordt gedrukt

tastzintuigen

zintuigen die reageren op lichte aanrakingen

pijnpunt

uiteinde van bepaalde zenuwen waarmee je pijn waarneemt

drempelwaarde

kleinste prikkelsterkte die een impuls veroorzaakt

impulsfrequentie

impulsen per seconden

adequate prikkel

het type prikkel waar een zintuigcel speciaal gevoelig voor is

gewenning

het ontstaan van minder impulsen bij het aanhouden van een prikkel

Basisstof 2 Voelen, ruiken en proeven**opperhuid**

de hoornlaag en de kiemlaag samen

hoornlaag

huidlaag met dode celresten die bescherming biedt tegen beschadiging, uitdroging en ziekteverwekkers

kiemlaag

de onderste laag van de opperhuid bestaand uit levende cellen die zich voortdurend delen

lederhuid

huidlaag waarin de zintuigen, zenuwen, pijnpunten, haarspiertjes, bloedvaten en zweetklieren liggen

zweetklier

klier die zweet produceert

haarzakje

een uitstulping van de kiemlaag in de lederhuid, waar een haar onder uit het haarzakje door de opperhuid heen groeit

talgklieren

klieren in de haarzakjes die talg produceren

onderhuids bindweefsel

ligt onder de huid, hierin ligt vet opgeslagen dat dient als reservevoedsel

brandwond

een beschadiging van de huid die wordt veroorzaakt door warmte, een chemische stof of elektriciteit

reukzintuig

zintuigen in het neusslijmvlies, die worden geprikkeld als er geurende gassen bij komen en dan impulsen naar de hersenen sturen

smaakzintuig

zintuigen aan de oppervlakte van de tong waar je smaak mee waarneemt

smaakknopjes

liggen aan de zijkanten van de groefjes in de tong en bevatten de smaakzintuigcellen

Basisstof 3 Horen en zien**gehoorzintuigen**

zintuigen waarmee je geluiden waarneemt

oorschelp

onderdeel van het oor dat trillingen opvangt

gehoorgang

onderdeel van het oor dat geluiden naar het trommelvlies geleidt

trommelvlies

onderdeel van het oor dat door geluiden in trilling wordt gebracht

oorsmeerkliertjes

kliertjes in de gehoorgang die oorsmeer produceren

trommelholte

met lucht gevulde holte achter het trommelvlies

gehoorbeentjes

geven de trillingen van het trommelvlies door aan een vlies in het slakkenhuis

slakkenhuis

onderdeel van het oor dat bestaat uit vloeistof, basilair membraan en zintuigcellen

gehoorzenuw

onderdeel van het oor dat impulsen naar de hersenen geleidt

buis van Eustachius

onderdeel van het oor dat de trommelholte met de keelholte verbindt

harde oogvlies

het witte gedeelte van je oog

oogspieren

spieren die het oog in de gewenste richting draaien

iris

het gekleurde gedeelte van het oog

pupil

opening in de iris waardoor licht het oog binnenkomt

hoornvlies

doorzichtig vlies aan de voorkant van de iris en pupil

traanklier

klier die traanvocht produceert dat beschermt tegen uitdroging en vuil in het oog

glasachtig lichaam

de geleachtige massa in het oog

lens

onderdeel van het oog dat zich achter de iris en de pupil bevindt en dat ervoor zorgt dat je scherp kunt zien

vaatvlies

vlies met veel bloedvaten, dat zorgt voor voeding van een groot deel van het oog

netvlies

het vlies waar de zintuigcellen in liggen

oogzenuw

onderdeel van het oog dat impulsen naar de hersenen geleidt

gele vlek

plaats in het centrum van het netvlies, waarmee je het scherpst met je zintuigcellen kunt zien

blinde vlek

plaats van het netvlies waar de oogzenuw het oog verlaat en waar geen zintuigcellen liggen

staafje

zintuigcel in het oog met een lage drempelwaarde die gebruikt wordt bij het zien van contrasten bij zwart, grijs en wit

kegel

zintuigcel met een hoge drempelwaarde die gebruikt wordt bij het zien van kleuren

pupilreflex

reflex waarmee de grootte van de pupil wordt aangepast aan de hoeveelheid licht

bijziend

iemand die alleen van dichtbij scherp kan zien

holle lenzen

corrigeren bijziendheid

verziend

iemand die alleen in de verte scherp kan zien

bolle lenzen

corrigeren verziendheid

Basisstof 4 Het zenuwstelsel**centrale zenuwstelsel**

deel van het zenuwstelsel dat wordt gevormd door de hersenen en het ruggenmerg

ruggenmerg

deel van het centrale zenuwstelsel dat impulsen vanaf de romp en ledematen naar de hersenen geleid via zenuwen

klier

een orgaan dat bepaalde stoffen produceert

zenuwcel

cel in het zenuwstelsel die is opgebouwd uit een cellichaam, een celkern en uitlopers

cellichaam

het deel van een zenuwcel waarin zich de celkern bevindt

uitlopers

onderdelen van een zenuwcel die impulsen van en naar het cellichaam geleiden

zenuw

bundel uitlopers van zenuwcellen omgeven door een beschermende laag

gevoelszenuwcel

cel waarvan het cellichaam vlak bij het centrale zenuwstelsel ligt en die één lange uitloper heeft die impulsen naar het cellichaam toe geleidt

bewegingszenuwcel

cel waarvan het cellichaam in het centrale zenuwstelsel ligt en die één lange uitloper heeft die impulsen van het cellichaam af geleidt

schakelcel

cel die uitlopers van gevoelszenuwcellen met de uitlopers van bewegingszenuwcellen verbindt en impulsen geleidt binnen het centrale zenuwstelsel

bewuste reactie

een zelf gekozen reactie, die ontstaat doordat er impulsen van je zintuigen naar je hersenen gaan, zodat je je bewust wordt van de prikkels en daarop kan reageren

reflex

een vaste, snelle, onbewuste reactie op een bepaalde prikkel

reflexboog

de weg die impulsen bij een reflex afleggen

Basisstof 5 Gedrag**handelingen**

hier bestaat het gedrag van organismen uit

gedragsketen

handelingen die elkaar in een vaste volgorde opvolgen, waarbij het effect van de ene handeling leidt tot een volgende handeling

respons

reactie op een prikkel

inwendige prikkel

prikkel die in het lichaam ontstaat

uitwendige prikkel

prikkel die van buiten het lichaam komt

motivatie

de bereidheid te reageren op een prikkel

aangeboren gedrag

gedrag dat niet aangeleerd hoeft te worden

aangeleerd gedrag

gedrag dat ontstaat door te leren

sociaal gedrag

gedrag waarbij de handeling van een dier (of een mens) een prikkel is voor een handeling van een soortgenoot

signaal

prikkel of handeling bij sociaal gedrag

waarden

dingen die mensen belangrijk vinden in het leven

normen

gedragsregels waarvan veel mensen vinden dat je je eraan moet houden

observatie

feitelijk gedrag dat je waarneemt

interpretatie

wat jij denkt dat een bepaald gedrag betekent

Basisstof 6 Regeling**hormoonstelsel**

klieren en organen die hormonen in het lichaam maken

hormonen

stoffen die de werking van bepaalde organen regelen

bloedsuikerspiegel

glucosegehalte van het bloed

eilandjes van Langerhans

hormoonklier in de alvleesklier die insuline en glucagon maakt

insuline

hormoon dat glucose in de spieren en lever omzet in glycogeen

glycogeen

reservestof die wordt opgeslagen in de lever en in de spieren

glucagon

hormoon dat glycogeen in de spieren en lever omzet in glucose

terugkoppeling

bijsturen van een proces

adrenaline

wordt afgegeven door de bijnieren en zorgt ervoor dat het glucosegehalte van het bloed stijgt

Extra stof 7 De hersenen**hersenstam**

onderdeel van de hersenen dat impulsen van het ruggenmerg naar de grote en kleine hersenen geleidt en omgekeerd

schors

buitenste gedeelte van de grote en kleine hersenen waarin veel cellichamen van schakelcellen zitten

merg

binnenste gedeelte van de grote en kleine hersenen waarin veel uitlopers van schakelcellen liggen

grote hersenen

onderdeel van de hersenen waar impulsen binnenkomen en verwerkt worden

hersencentra

delen van de grote hersenen met speciale functies

gevoelscentra

plaatsen waar impulsen worden verwerkt en omgezet tot bewuste gewaarwording van prikkels

bewegingscentra

plaatsen waar impulsen ontstaan voor bewuste bewegingen

bewuste gewaarwording (bewuste waarneming)

waarneming waar je bewust van bent doordat impulsen in de gevoelscentra van de grote hersenen worden verwerkt

bewuste bewegingen (gewilde bewegingen)

bewegingen die je bewust maakt door impulsen die in de bewegingscentra van de grote hersenen ontstaan

kleine hersenen

onderdeel van de hersenen waar bewegingen gecoördineerd worden

Extra stof 8 Gehoorschade**geluidsfrequentie**

de snelheid waarmee de lucht trilt

hertz

hierin wordt de geluidsfrequentie uitgedrukt

amplitude

de grootte van de trillingen

volume

sterkte van een geluid

decibel

hierin wordt het volume uitgedrukt

basilair membraan

membraan in het slakkenhuis dat bij elke toonhoogte op een specifieke plaats gaat trillen

trilharen

vangen geluiden op, die de zintuigcellen omzetten in impulsen en doorgeven aan de hersenen

blootstellingsduur

de duur dat je oor is blootgesteld aan geluid